

Wojciech Włodarkiewicz

Instytut Organizacji i Zarządzania

Wydziału Cybernetyki Wojskowej Akademii Technicznej

ORCID ID: 0000-0002-4977-1135

Stan bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego od października 1938 do marca 1939 roku

Słowa kluczowe

bezpieczeństwo wewnętrzne RP, województwo stanisławowskie, rok 1939, zagrożenia bezpieczeństwa, mniejszości narodowe

Streszczenie

Artykuł ukazuje stan zachowania źródeł i stan badań podjętego tematu, a następnie charakteryzuje potencjał województwa stanisławowskiego oraz przedstawia sytuację po uzyskaniu autonomii przez Słowację i Ukrainę Zakarpacką w październiku 1938 roku. Na tym tle, w dalszej części autor analizuje w trzech podrozdziałach stan bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego od początku października 1938 do końca marca 1939 r. oraz czynniki, które bezpośrednio na niego rzutowały. Najważniejszym było rozbudzenie nadziei części mieszkańców województwa stanisławowskiego narodowości ukraińskiej na utworzenie własnego państwa, a autonomia Ukrainy Zakarpackiej w ramach Czecho-Słowacji była traktowana przez te środowiska jako pierwszy etap tego procesu. Artykuł przedstawia stanowiące największe zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego w badanym okresie wystąpienia części jego mieszkańców – członków i sympatyków Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów – przeciwko państwu polskiemu oraz związane z tym formy i przykłady aktywności politycznej.

Ocena źródeł oraz stanu badań

Źródła do dziejów województwa stanisławowskiego w okresie międzywojennym przechowywane w archiwach polskich są nieliczne. Archiwum Akt Nowych posiada w swoim zasobie m.in. zespół: Urząd Wojewódzki Stanisławowski, który obejmuje jedynie 28 jednostek archiwalnych, liczących 0,15 mb akt¹. Z tego powodu konieczne jest przeprowadzanie kwerend w archiwach ukraińskich, głównie w Państwowym Archiwum Obwodu Iwano-Frankowskiego (Державний Архів Івано-Франківської Облaсті – DAIFO). Część dokumentów aktowych z zasobu DAIFO została wytworzona przez Urząd Wojewódzki Stanisławowski², starostwa powiatowe, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz instytucje i organizacje, które działały na obszarze województwa stanisławowskiego lub też z nim współpracowały. Z zasobu dokumentów aktowych DAIFO szczególnie przydatny jest bardzo obszerny zespół (fond) nr 2: Urząd Wojewódzki Stanisławowski, który tworzy 15 812 jednostek archiwalnych³.

Dzieje województwa stanisławowskiego nie doczekały się dotychczas naukowego opracowania w formie monografii, natomiast ukazały się naukowe publikacje o różnych aspektach jego funkcjonowania. Analiza postaw mieszkańców województwa stanisławowskiego wobec państwa polskiego w latach 1935–1939 stanowi fragment monografii, ukazującej ten problem w czterech województwach, w których obywatele RP narodowości ukraińskiej stanowili znaczną część mieszkańców lub większość⁴. Ukazały się również naukowe artykuły, analizujące stan bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego w latach

¹ *Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym*, t. 1, oprac. E. Kołodziej, współpraca W. Bieńkowska, B. Nowożytny, Warszawa 2009, s. 23.

² Bardzo przydatne są m.in. sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego o objętości kilkunastu kart maszynopisu wraz z załącznikami w formie tabel. Ponieważ zostały wytworzone przez administrację wymagają krytycznej analizy i porównania z innymi źródłami oraz wspomnieniami.

³ Szerzej: *Державний Архів Івано-Франківської Облaсті. Путівник*, т. 1, *Фонди періоду 1939 р.*, Київ 2008.

⁴ W. Włodarkiewicz, *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935–1939)*, Warszawa 2013, s. 190–194, 365–384, 439–463, 508–522.

1935–1937⁵, w okresie kryzysu czechosłowackiego 1938 roku⁶ oraz w przededniu wybuchu II wojny światowej i w kampanii polskiej 1939 roku⁷.

Wydano drukiem sprawozdania wojewody o stanie bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego w 1938 oraz 1939 roku, znajdujące się w zasobie DAIFO⁸.

Spośród publikacji zwartych, ukazujących potencjał militarny województwa stanisławowskiego, należy wskazać monografię Okręgu Korpusu nr VI we Lwowie⁹. Nowe, interesujące światło na dzieje województwa stanisławowskiego w okresie międzywojennym rzucają monografie, przygotowane ostatnio przez historyków polskich i ukraińskich¹⁰.

⁵ Idem, *Bezpieczeństwo województwa stanisławowskiego w latach 1935–1937*, [w:] *W cieniu służb. Ze studiów nad bezpieczeństwem państwa*, red. nauk. P. Kołakowski, B. Sprengel, M. Stefański, J. Zawadzki, Toruń 2016, s. 171–192.

⁶ Idem, *Województwo stanisławowskie w okresie kryzysu czechosłowackiego (wrzesień–październik 1938)*, [w:] *Państwo – Demokracja – Chłopi. Studia z historii społeczno-politycznej Polski (XVIII–XX w.)*, red. S.J. Pastuszka, J. Szejnabis-Zdyb, Warszawa–Kielce–Pułtusk 2016, s. 605–620.

⁷ Idem, *Województwo stanisławowskie w przededniu wybuchu II wojny światowej oraz w czasie kampanii polskiej 1939 r.*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*, red. nauk. R. Majzner, Częstochowa–Włocławek 2013, s. 541–556.

⁸ *Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w 1939 roku w sprawozdaniach wojewody*, wybór źródeł, wstęp i opracowanie R. Roguski, W. Włodarkiewicz, P. Pulik, Siedlce 2016; *Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w 1938 roku w sprawozdaniach wojewody*, wybór źródeł, wstęp i opracowanie W. Włodarkiewicz, R. Roguski, P. Pulik, Siedlce 2017.

⁹ A.A. Ostanek, *VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939*, Warszawa 2013.

¹⁰ *Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w II Rzeczypospolitej. Wojskowość – Bezpieczeństwo – Społeczeństwo – Kultura*, red. nauk. M. Kardas, A.A. Ostanek, P. Semków, Warszawa–Stanisławów 2016; *Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku*, t. 1, *Polityka – Wojskowość*, red. nauk. M. Kardas, A.A. Ostanek, P. Semków, Warszawa–Stanisławów 2017; *Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku*, t. 2, *Gospodarka – Kultura – Religia*, red. nauk. P. Hawrylszyn, M. Kardas, A.A. Ostanek, Warszawa–Stanisławów 2017; *Kołomyja, Pokucie i Huculszczyzna w II Rzeczypospolitej. Wybrane zagadnienia*, red. nauk. A.A. Ostanek, A. Smoliński, Warszawa 2017.

Charakterystyka województwa stanisławowskiego

Województwo stanisławowskie utworzono 20 grudnia 1920 roku, a rozpoczęło funkcjonowanie 1 września 1921 roku¹¹. Jego powierzchnia w 1938 roku wynosiła 16,9 tys. km², obejmowało 12 powiatów, 28 miast, 119 gmin wiejskich oraz 911 gromad. Ludność województwa, wg spisu z 1931 roku, liczyła 1 480,3 tys. mieszkańców, z tego 295,2 tys. w miastach oraz 1 185,1 tys. na obszarach wiejskich. Stanisławów liczył 60 tys., Kołomyja 33,8 tys., a Stryj 30,5 tysiąca mieszkańców¹². Stanisławów miał status regionalnej stolicy, był siedzibą biskupstwa greckokatolickiego, ważnym ośrodkiem administracyjnym, edukacyjnym i gospodarczym, węzłem komunikacyjnym oraz garnizonem¹³. Województwo stanisławowskie było zróżnicowane narodowościowo i wyznaniowo – miało zdecydowanie ukraiński charakter.

Tabela 1. Zróżnicowanie językowe ludności województwa stanisławowskiego wg spisu z 1931 roku (w tys. i %)

Ludność ogółem	Polski	Ruski	Ukraiński	Rosyjski	Niemiecki	Jidysz i hebrajski	Inne
1 480,3	332,2	325,1	693,8	0,7	16,7	109,4	2,9
	22,4%	razem: 68,9%		0,0%	1,1%	7,4%	0,2%

Źródło: *Mały rocznik statystyczny 1939*, Warszawa 1939, s. 22, 23.

Tabela 2. Struktura wyznaniowa ludności województwa stanisławowskiego wg spisu z 1931 roku (w tys. i %)

Ludność ogółem	Katolickie		Prawosławne	Ewangelickie	Inne chrześcijańskie	Mojżeszowe	Inne niechrześcijańskie	Nieokreślone
	obrzędek łaciński	obrzędek gr.-kat.						
1 480,3	246,0	1079,0	0,9	12,5	0,6	139,7	0,2	1,4
	16,6%	72,9%	0,1%	0,8%	0,0%	9,5%	0,0	0,1%

Źródło: *Ibidem*, s. 24–25.

¹¹ W. Włodarkiewicz, *Przed zagładą...*, op. cit., s. 122–123.

¹² *Mały rocznik statystyczny Polski wrzesień 1939–czerwiec 1941*, Warszawa 1990, s. 2, 16.

¹³ W. Mędrzecki, *Kresowy kalejdoskop. Wędrówki przez ziemie wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Kraków 2018, s. 198–200.

Ukraińcy to była głównie ludność chłopska, dla której bardzo ważnym problemem był brak ziemi, zaś ukraińską elitę stanowiła inteligencja wywodząca się z chłopstwa. Wiele czynników, w tym utrudnienia w rozwoju ukraińskiej kultury narodowej, presja polskich władz oraz trudna sytuacja gospodarcza wsi, spowodowały radykalizację części społeczności ukraińskiej¹⁴.

Większość mieszkańców województwa stanisławowskiego utrzymywała się z pracy w rolnictwie, ale w województwie działały też zakłady przemysłowe, w tym wydobywania i przetwórstwa ropy naftowej oraz przemysłu drzewnego (tartaczno), korzystające z bogatych zasobów karpaccich lasów¹⁵.

Życie polityczne mieszkańców województwa stanisławowskiego było zróżnicowane, obejmowało różne nurty i narodowości. Polskie partie polityczne nie miały w nim większych wpływów, jedynie rządowy Obóz Zjednoczenia Narodowego stworzył struktury organizacyjne we wszystkich powiatach, a ludność wiejska kilku powiatów znajdowała pod wpływem Stronnictwa Ludowego¹⁶. Życie polityczne mieszkańców województwa, niebędących Polakami, koncentrowało się w kilku ukraińskich i żydowskich partiach politycznych, natomiast największe wpływy wśród ugrupowań działających legalnie w środowisku mniejszości narodowych miało Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne (UNDO)¹⁷.

Województwo stanisławowskie miało ważne znaczenie wojskowe, które m.in. wynikało z jego nadgranicznego położenia oraz z sąsiedztwa z sojuszniczą Rumunią, przez którą, w razie ewentualnej wojny,

¹⁴ J. Tomaszewski, *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*, Warszawa 1991, s. 25; J. Kęsik, *Pomiędzy współpracą a irredentą. Ukraińska mniejszość narodowa w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Tematy polsko-ukraińskie. Historia. Literatura. Edukacja*, red. R. Traba, Olsztyn 2001, s. 91.

¹⁵ W. Włodarkiewicz, *Przed zagładą...*, op. cit., s. 142.

¹⁶ Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankowskiego, dalej: DAIFO, fond, dalej: f. 2, opys, dalej: op. 1, sprawa, dalej: spr. 1588, k. 15, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr P.P. Taj.14/1/39, Potrzeby społeczne i gospodarcze województwa stanisławowskiego, [opracowanie] Do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Departament Polityczny, Wydział Społeczno-Polityczny, Stanisławów, 6 I 1939.

¹⁷ Szerzej: R. Tomczyk, *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939*, Szczecin 2006.

mogła docierać pomoc sprzętowa od zachodnich aliantów Polski. Najważniejszym miastem garnizonowym województwa był Stanisławów, a mniejszymi Stryj i Kołomyja¹⁸.

Stan bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego w październiku 1938 roku

Po zakończeniu konferencji monachijskiej, w osłabionej jej decyzjami Czechosłowacji nasiliły się tendencje odśrodkowe: 7 października 1938 roku na Słowacji powstał rząd ks. Josefa Tiso, a 11 października na Ukrainie Zakarpackiej (Rusi Podkarpackiej lub Rusi Zakarpackiej) rząd Andrija Brodija. 22 listopada 1938 roku Zgromadzenie Narodowe w Pradze uchwaliło autonomię Słowacji oraz Ukrainy Zakarpackiej w składzie Republiki Czecho-Słowackiej¹⁹. W konsekwencji tych zmian u południowej granicy Polski powstała federacja z wyodrębniającą się autonomiczną Słowacją oraz Ukrainą Zakarpacką. Powołanie autonomicznej Słowacji polskie naczelne władze państwowe oceniły przychylnie, natomiast utworzenie autonomicznego obszaru ukraińskiego z własnym rządem w Użhorodzie wywołało ich obawy²⁰.

Rząd Rzeczypospolitej Polskiej był zainteresowany ocenami sytuacji politycznej po drugiej stronie karpackiej granicy, dokonywanymi przez jej obywateli narodowości ukraińskiej. Zbiegło się to ze wzrostem w Polsce wystąpień przeciw własnemu państwu części mniejszości ukraińskiej, od września 1938 roku do marca następnego roku odnotowano 400 demonstracji, 47 sabotaży oraz 34 zamachy terrorystyczne²¹. Polskie naczelne władze państwowe i wojskowe były zainteresowane likwidacją autonomicznej Ukrainy Zakarpackiej przez jej przyłączenie

¹⁸ Szerzej: W. Włodarkiewicz, *Przedmoście rumuńskie 1939*, Warszawa 2001, s. 17–20.

¹⁹ J. Tomaszewski, *Czechy i Słowacja*, Warszawa 2006, s. 82; *Leksykon PWN. Europa. Regiony i państwa historyczne*, red. M. Kamler, Warszawa 2000, s. 93–94, 290. Ruś Podkarpacka miała powierzchnię ok. 12 700 km² i ok. 750 000 mieszkańców; Z. Zawadowski, *Ruś Podkarpacka i jej stanowisko prawno-polityczne*, Warszawa 1931, s. 21.

²⁰ *Historia dyplomacji polskiej*, t. 4, 1918–1939, red. P. Łossowski, Warszawa 1995, s. 574–575.

²¹ D. Dąbrowski, *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*, Toruń 2007, s. 348–349.

do Węgier, dzięki czemu Polska uzyskałaby granicę państwową z tym państwem, zamiast z częścią Czecho-Słowacji, która budziła ich poważne zaniepokojenie²².

Poziom bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego w październiku 1938 roku nie budził poważniejszych zastrzeżeń jego władz administracyjnych, mimo ukraińskich demonstracji, związanych z uzyskaniem autonomii przez Ukrainę Zakarpacką. Urząd Wojewódzki Stanisławowski odnotował m.in. próbę zorganizowania przez Ukraińców demonstracji politycznej w Stryju oraz ożywienie działalności związków zawodowych, co wiązało się z wyborami do Sejmu i Senatu oraz akcją propagandową klasowych związków zawodowych. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych wzrosła o 703, do 1978 osób, mimo to nie zorganizowano poważniejszej akcji strajkowej – odnotowano tylko jeden strajk z udziałem zaledwie czterech osób. Działalność komunistyczna nadal ograniczała się do luźnych kontaktów i spotkań byłych członków lub sympatyków Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy (KPZU), w czasie których omawiano stan i formy pomocy dla więźniów politycznych oraz stanowisko komunistów wobec wyborów parlamentarnych. Organa bezpieczeństwa zatrzymały jedną osobę podejrzaną o działalność komunistyczną oraz przeprowadziły rewizję. W działaniach polskich legalnych partii politycznych nie stwierdzono żadnych wystąpień przeciwko bezpieczeństwu publicznemu.

Natomiast ożywiła się nielegalna działalność polityczna części mniejszości ukraińskiej, w konsekwencji czego stwierdzono zwiększenie liczby wystąpień, spowodowanych głównie sytuacją na Ukrainie Zakarpackiej oraz zbliżaniem się 1 listopada – 20. rocznicy wybuchu walk ukraińsko-polskich w Galicji Wschodniej w czasie rozpadu Austro-Węgier. Według poufnych informacji organów bezpieczeństwa

²² W lipcu 1938 r. Oddział II Sztabu Głównego WP (Wywiadowczy) w porozumieniu ze swoim węgierskim odpowiednikiem zainicjował na terenie Ukrainy Zakarpackiej szeroko zakrojoną akcję sabotażowo-dywersyjną przeciwko Czechosłowacji pod kryptonimem „Łom”. Jej zasięgiem objęto również Śląsk Cieszyński. M. Starczewski, *Działania specjalne Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) WP w okresie międzywojennym*, [w:] *Polski wrzesień 1939 r. – wojna na dwa fronty. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej pod redakcją Henryka Stańczyka*, Piotrków Trybunalski 2000, s. 108.

państwa polskiego, środowiska ukraińskie przygotowywały się do demonstracji, m.in. taką próbę podjęły 20 października w Stryju. Odnotowano dwa przypadki terroru Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów – OUN (akcję antyżydowską i przeciwko zmianie wyznania greckokatolickiego na rzymskokatolickie), morderstwo polityczne działacza Związku Szlachty Zagrodowej, zamazanie godła państwowego, sklasyfikowane jako sabotaż oraz sześć demonstracji polegających na śpiewaniu pieśni antypaństwowych i usuwaniu polskich flag. Na uspokojenie wrogich wobec państwa polskiego nastrojów części mieszkańców województwa stanisławowskiego narodowości ukraińskiej wpłynęła obecność, a w jeszcze większym stopniu akcja patrolowa szwadronów kawalerii Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP) w pięciu jego powiatach: stryjskim, dolińskim, kałuskim, żydaczowskim i rohatyńskim oraz wzmocnienie obsady posterunków Policji Państwowej. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów rozwinęła akcję pozyskiwania ochotników do tworzonych na Ukrainie Zakarpackiej ukraińskich formacji zbrojnych oraz ułatwiania im nielegalnego przekraczania granicy państwowej Polski z Czecho-Słowacją²³.

Ukraińskie demonstracje w Stryju zostały następująco ukazane w sprawozdaniu wojewody stanisławowskiego:

20. października na skutek zorganizowanej i przemyślanej akcji ze strony ukraińskich nacjonalistów spod znaku OUN, doszło w Stryju do wystąpień ulicznych w związku z wypadkami na Rusi Zakarpackiej: młodzież nacjonalistyczna, w kilku większych grupach napływająca z okolicznych wsi, usiłowała demonstrować wznosząc okrzyki: „Precz z Lachami”, „Precz z Madziarami”, „Hańba Lachom” itp. Na skutek energicznej akcji ze strony władz nie doszło do poważniejszych wystąpień, a zajście zostało w zarodku stłumione. Energiczne i zdecydowane wystąpienie policji przyczyniły się do natychmiastowego ujęcia przeszło 100 demonstrantów, z których wszystkich prawie po przesłuchaniu oddano [do dyspozycji] władzom sądowym. Nadmienić również należy, że chęć wywołania wspomnianych demonstracji oraz zajście uliczne spotkały się ze zdecydowanym sprzeciwem i reakcją ze strony społeczeństwa polskiego, zwłaszcza młodzieży akademickiej, która wielu z demonstrantów sama przychwyciła, oddając ich w ręce policji. Przybycie

²³ DAIFO, f. 2. op. 1, spr. 1531, k. 165–180, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr SP.P.Taj. 17/2/38, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc październik 1938 r., Stanisławów, 17 XI 1938.

do powiatu szwadronu [kawalerii] Korpusu Ochrony Pogranicza oraz wzmocnienie szeregów Policji [Państwowej] przyczyniły się do uspokojenia umysłów²⁴.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w październiku 1938 roku otrzymało szereg informacji o wystąpieniach skierowanych przeciwko państwu polskiemu, przygotowywanych przez ukraińskich nacjonalistów na terenie województw południowo-wschodnich w związku z uzyskaniem autonomii przez Ukrainę Zakarpacką. W celu ich uniemożliwienia oraz jak najbardziej stanowczego przeciwstawienia się wszelkim próbom wywołania zamieszek przez działaczy ukraińskich, kierownictwo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych przydzieliło do dyspozycji wojewodów z południowo-wschodnich województw policyjne jednostki uderzeniowe, zarządziło wzmocnienie obsady posterunków Policji Państwowej na pograniczu z Czecho-Słowacją i oddało do dyspozycji dowódcy Okręgu Korpusu nr VI trzy szwadrony kawalerii Korpusu Ochrony Pogranicza. Otrzymały one rozkaz odbycia demonstracyjnych marszy przez powiaty najbardziej zagrożone aktywnością członków i sympatyków Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów. Celem tych marszów było zademonstrowanie ludności, że władze zamierzają zdecydowanie przeciwdziałać wszelkim próbom działalności antypaństwowej oraz zapewnić poprawę nastrojów urzędników administracji terenowej i mieszkańców lojalnych wobec państwa polskiego. Każdy szwadron kawalerii KOP liczył 70 żołnierzy, 23 października miały one przybyć do Lwowa transportami kolejowymi, a już następnego dnia rozpocząć marsz w przydzielonych im powiatach, w czasie którego powinny też prowadzić szkolenia bojowe. Zaplanowano, że szwadrony zatrzymają się w Drohobyczu, Stryju i Dolinie, a następnie rozpoczną patrolowanie miejscowości najbardziej zagrożonych agitacją OUN. Jednocześnie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych prosiło wojewodów o nadsyłanie sprawozdań z przebiegu i efektów tych przemarszów przez powiaty zagrożone aktywnością Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów²⁵.

²⁴ Ibidem, k. 170–171.

²⁵ DAIFO, f. 2, op. 1. spr. 2121, k. 1, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, [Pismo] Do PP. wojewodów we Lwowie i w Stanisławowie, nr P.B. 7606/1/Tjn./38, Warszawa, 22 X 1938.

Po upływie tygodnia Ministerstwo Spraw Wewnętrznych skierowało na obszar Okręgu Korpusu nr VI dalsze wzmocnienie – kolejne cztery szwadrony kawalerii KOP: dwa do województwa stanisławowskiego (Rohatyn i Kołomyja) oraz dwa do województwa tarnopolskiego²⁶.

Władze województwa stanisławowskiego w październiku 1938 roku nadal zbierały informacje o sytuacji w pasie nadgranicznym oraz w sąsiednich państwach, zwłaszcza w Czechosłowacji. Z analizy treści sprawozdania wojewody wynika, że w październiku legalnie granicę państwową przekroczyło 3 850 osób, z czego z Polski do Czechosłowacji zaledwie 9, a z Czechosłowacji do Polski 21 osób. Znacznie większy ruch utrzymywał się z Polski do Rumunii: 1 790 oraz z Rumunii do Polski 2 030 osób. Nielegalnie granicę państwową RP przekroczyło 31 osób – zostały one zatrzymane i oddane do dyspozycji władz sądowych. Kryzys w Czechosłowacji spowodował ucieczkę do Polski 142 obywateli czechosłowackich narodowości niemieckiej z miejscowości sąsiadujących z województwem stanisławowskim, którzy zostali skierowani do Konsulatu Niemiec w Krakowie. 9 października została wznowiona komunikacja kolejowa między Polską a Czechosłowacją przez Ławoczne (powiat stryjski) – Volowce oraz przywrócono połączenie telefoniczne między wspomnianymi stacjami kolejowymi. 18 października wznowiono towarowy ruch kolejowy, a 26 października komunikację kolejową między Polską a Czechosłowacją przez punkt przejściowy w Woronience w powiecie nadwórniańskim, jednak ruch był bardzo mały²⁷.

Stan bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego w listopadzie i w grudniu 1938 roku

Stan bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego w dwóch ostatnich miesiącach 1938 roku utrzymywał się na podobnym poziomie, a nielegalna aktywność polityczna części jego

²⁶ Ibidem, k. 6, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Przyjazd szwadronów KOP, [Pismo] Do P. wojewody w Stanisławowie, nr P.B. 7606/2/Tjn./38, Warszawa, 29 X 1938.

²⁷ DAIFO, f. 2. op. 1, spr. 1531, k. 175–180, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr SP.P.Taj. 17/2/38, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc październik 1938 r., Stanisławów, 17 XI 1938.

mieszkańców narodowości ukraińskiej zaczęła się zmniejszać. Przyczyniło się do tego głównie energiczne przeciwdziałanie władz administracyjnych oraz instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo województwa stanisławowskiego, skierowane przeciwko członkom i sympatykom Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów.

Bezpieczeństwo w województwie stanisławowskim w listopadzie, w ocenie jego wojewody nie był zagrożone w poważnym stopniu, ponieważ nie odnotowano zamachów na życie funkcjonariuszy policji czy zaburzeń spokoju publicznego. W porównaniu z październikiem zmniejszyła się ilość usiłowań zabójstw, ciężkiego uszkodzenia ciała, rozbojów zwykłych oraz kradzieży, natomiast nieznacznie – o jeden, wzrosła liczba zabójstw i rozbojów w grupie, odnotowano też wzrost podpażeń o 17. Związki zawodowe zorganizowały 31 zebrań i zjazd, a klasowe związki zawodowe obchody 20-lecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Odnotowano cztery strajki na tle ekonomicznym, a liczba bezrobotnych wzrosła o 260 do 2 716 osób. Nie stwierdzono wystąpień zewnętrznych byłych członków KPZU oraz wywrotowej działalności polskich partii politycznych. Natomiast w dalszym ciągu aktywna była OUN, której członkowie i sympatycy interesowali się przede wszystkim sytuacją na Ukrainie Zakarpackiej oraz kontynuowali agitację na rzecz ucieczek z Polski za Karpaty²⁸.

Stan bezpieczeństwa w województwie stanisławowskim w grudniu 1938 roku uległ, w ocenie wojewody, poprawie, o czym świadczyło znaczne zmniejszenie liczby różnych przestępstw: zabójstw dokonanych o 5, zabójstw usiłowanych o 2, ciężkiego uszkodzenia ciała o 28, rozboju zwykłego o 5 oraz podpażeń o 35. Natomiast wzrosła (o 13) liczba przestępstw przeciwko mieniu²⁹.

Związki zawodowe przejawily niewielką aktywność, która wyraziła się w organizacji 10 zebrań i zjazdu. Klasowe związki zawodowe na terenie powiatu stryjskiego interesowały się sprawą kongresu robotniczego, zaplanowanego na styczeń w Warszawie. Utrzymywały się

²⁸ Ibidem, spr. 2328, k. 181–182, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr SP.P. Taj. 17/2/38, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc listopad 1938 r., Stanisławów, 16 XII 1938.

²⁹ *Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc grudzień 1938 roku*, Stanisławów 17 I 1939, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w 1939 roku w sprawozdaniach wojewody*, s. 182.

konflikty i nieporozumienia między sekretarzem okręgowym Związku Zawodowego Robotników Przemysłu Budowlanego a jednym z działaczy socjalistycznych w Stryju. W Zjednoczeniu Polskich Związków Zawodowych w Dolinie pojawiły się nieporozumienia, w wyniku których około 100 członków miejscowego oddziału Zjednoczenia Polskich Związków Zawodowych opuściło jego szeregi i zgłosiło akces do związku klasowego. W Stanisławowie odbył się wojewódzki zjazd delegatów Zjednoczenia Polskich Związków Zawodowych okręgu stanisławowskiego. Niepokojący był wzrost liczby bezrobotnych o 1 990 osób z powodu wstrzymania prac budowlanych oraz zorganizowanie 4 strajków na tle ekonomicznym.

W ruchu komunistycznym nie zaszło, zdaniem wojewody, nic istotnego i nie nastąpiła odbudowa struktur terenowych KPZU. Jedynie w Stanisławowie aktywnością wykazali się członkowie grupy trockistów w związku z przyjazdem ze Lwowa na ferie przywódcy tej grupy, studenta Uniwersytetu Jana Kazimierza.

Polskie organizacje polityczne nie przejawiały żadnej działalności, która mogłaby zaniepokoić Urząd Wojewódzki Stanisławowski. Natomiast nacjonalistyczny ruch ukraiński, skupiony w OUN, w dalszym ciągu charakteryzowała duża aktywność. Działalność zwolenników OUN nakierowana była przede wszystkim na propagowanie wśród obywateli RP narodowości ukraińskiej istnienia Ukrainy Zakarpackiej oraz na utrwalenie w nich przekonania o szybkim powstaniu niezależnego państwa ukraińskiego, w skład którego miałyby wejść również województwa południowo-wschodnie Rzeczypospolitej. W dalszym ciągu prowadzona była również agitacja, zachęcająca do nielegalnego przekraczania granicy państwowej RP i przejścia na Ukrainę Zakarpacką. Wystąpienia zewnętrzne OUN przejawiały się w różnej formie, polegały m.in. na zniszczeniu gołęi na skrzynkach pocztowych³⁰.

Nie odnotowano w grudniu 1938 roku przypadków użycia broni przez funkcjonariuszy Policji Państwowej. Natomiast doszło do użycia w obronie własnej broni palnej – dubeltówki przez gajowego lasów prywatnych w Krechowcach. Jako groźne dla stanu bezpieczeństwa w województwie stanisławowskim oceniono zamachy na życie policjantów i funkcjonariuszy Straży Granicznej. 14 grudnia 1938 roku

³⁰ Ibidem, s. 182.

został zastrzelony w odległości dwóch metrów od kamienia granicznego nr 6 na granicy polsko-czechosłowackiej strażnik graniczny z placówki Straży Granicznej w Wyszkwowie w powiecie dolińskim. Strażnik wyszedł z zadaniem pełnienia służby granicznej, a kiedy nie wrócił w nakazanym czasie, wysłano z placówki patrol, który odnalazł jego zwłoki. W czasie sekcji stwierdzono, że otrzymał sześć ran postrzałowych. Sprawcy zabrali zabitemu karabin i torbę służbową z dokumentami. Wyniki śledztwa wskazywały jako sprawców dywersantów przybyłych z Ukrainy Zakarpackiej.

Dwaj policjanci z Posterunku Policji Państwowej w Bukaczowcach, powiat rochatyński, w czasie patrolu w Słobodzie Bukaczowskiej natknęli się 29 grudnia na znanego im złodzieja w towarzystwie dwóch innych mężczyzn. Gdy funkcjonariusze policji zamierzali ich zatrzymać, jeden z nich usiłował wystrzelić do nich z karabinu.

W województwie stanisławowskim w grudniu 1938 roku zanotowano 15 wypadków oporu jednostkowego, stawianego policjantom lub innym funkcjonariuszom publicznym w związku z wypełnianiem przez nich obowiązków służbowych oraz przypadek oporu zbiorowego. W porównaniu z listopadem, ilość wypadków oporu jednostkowego zmniejszyła się o 12, a oporu zbiorowego o 1. Nie odnotowano zaburzeń spokoju publicznego³¹.

W grudniu doszło do kilku wydarzeń, które wywarły negatywny wpływ na bezpieczeństwo na kolei: na stacji kolejowej w Wygodzie, powiat doliński, doszło do kradzieży węża gumowego, stanowiącego część automatycznego hamulca wagonu. W czasie przetaczania wagonów kolejowych na stacji kolejowej w Nadwórnej 10 grudnia trzy wagony stoczyły się i zderzyły z cysterną wypełnioną ropą naftową. Wskutek zderzenia urwało się osiem zderzaków w wagonach oraz hamulec w cysternie. Straty wyniosły ok. 1 000 zł, ofiar w ludziach nie było, a winnymi okazali się dwaj pracownicy PKP: maszynista i przetokowy. Nieustalony sprawca 5 grudnia na torze kolejowym w Piasecznej (powiat żydaczowski) położył próg kolejowy przed pociągiem motorowym ze Stryja do Lwowa, ale przeszkoda została zauważona i nie doszło do wypadku. Z kolei 19 grudnia nieznanymi sprawcami na przejeździe kolejowym w gromadzie Piaseczna

³¹ Ibidem, s. 183.

(powiat żydaczowski) włożył pomiędzy szynę a odbojnicę fragment rury żelaznej, co mogło zagrozić bezpieczeństwu ruchu kolejowego.

W tym samym miesiącu doszło do czterech włamań do urzędów i instytucji publicznych, m.in. 1 grudnia w nocy nieznani sprawcy usiłovali włamać się do skarbcza Państwowej Żupy Solnej w Bolechowie (powiat doliński), w którym znajdowało się 3 306 złotych. W nocy z 14 na 15 grudnia nieznani sprawcy włamali się do Urzędu Gromadzkiego w Bitkowie (powiat nadworniański) i otworzyli kasę ogniotrwałą, ale nie było w niej pieniędzy. Dokonano też włamań do kancelarii Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Worochcie (powiat nadworniański) i wyniesiono z niej kasę ogniotrwałą, w której znajdowało się 3 741 zł i papiery wartościowe. Sprawcy jednak zostali zauważeni przez stróża nocnego i porzucili kasę, nic z niej nie zabierając, jednego z nich ujęto. 18 grudnia 1938 roku nieznany sprawca, w czasie nieobecności urzędników w Izraelickim Urzędzie Metrykalnym w Stanisławowie dostał się do biura i skradł z niego trzy pieczęcie urzędowe. Wśród innych wydarzeń, które wywarły wpływ na bezpieczeństwo były ucieczki więźniów z aresztów gminnych: dwie w powiecie kałuskim, dwie w powiecie kołomyjskim, dwie w powiecie nadworniański i jedna w powiecie tłumackim. Zanotowano też ucieczkę więźnia z dziedzińca więziennego w Śniatynie, który jednak tego samego dnia dobrowolnie powrócił do więzienia³².

Z informacji, uzyskanych przez Urząd Wojewódzki Stanisławowski, wynikało, że struktury związków zawodowych w województwie stanisławowskim w grudniu 1938 roku były mało aktywne. Natomiast większą uwagę przywiązywano do działalności nielegalnej, zagrażającej bezpieczeństwu tego województwa. Ustalono, że struktury KPZU nie przejawiały aktywności, natomiast wzmożoną działalność kontynuowali członkowie i sympatycy nielegalnej OUN, m.in. odnotowano wypadek pisemnych pogróżek oraz trzy przypadki zniszczenia godła państwowego na skrzynkach pocztowych. Władze wiedziały również o tajnych zebraniach członków OUN, m.in. w Kałuszu, Kołomyi i Rohatynie. W grudniu całkowicie zamarł legalny ruch przez granicę z Czecho-Słowacją, natomiast zatrzymano 48 osób, które usiłowały przekroczyć ją nielegalnie³³.

³² Ibidem, s. 184–185.

³³ Ibidem, s. 185–199.

Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w I kwartale 1939 roku

Poziom bezpieczeństwa wewnętrznego województwa stanisławowskiego w styczniu 1939 roku, w porównaniu do wcześniejszych miesięcy, nie uległ zmianie. Urząd Wojewódzki Stanisławowski stwierdził ożywienie działalności związków zawodowych, które zorganizowały 27 zebrań z udziałem ok. 2 000 osób, w czasie których poruszano sprawy organizacyjne, warunki pracy i płacy, a także kwestie polityczne: na zebraniach niektórych oddziałów klasowych związków zawodowych omawiano wybory samorządowe oraz uchwalono poparcie dla kandydatów związków robotniczych i Polskiej Partii Socjalistycznej. Znacząco – o 1 203 osoby – wzrosła w województwie stanisławowskim liczba bezrobotnych, a pracownicy zorganizowali trzy strajki o podłożu ekonomicznym. Organa bezpieczeństwa nie wykryły w województwie przejawów działalności komunistycznej ani prób odbudowy jej struktur terenowych.

Działalność OUN, jak podkreślono w sprawozdaniu Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego, nadal była skierowana: „(...) na zaktualizowanie wśród najszerszych mas społeczeństwa ukraińskiego sprawy Rusi Podkarpackiej [Ukrainy Zakarpackiej] oraz utrwalenie w nim przekonania o rychłym powstaniu niezależnego państwa ukraińskiego. Niezależnie od tego prowadzona była agitacja za nielegalnym przekraczaniem granicy na Ruś Podkarpacką. Wystąpienia zewnętrzne wyraziły się w formie 4 wypadków terroru (pogróżki pisemne) i 6 wypadków sabotażu w formie niszczenia godeł państwowych na skrzynkach pocztowych i innych drobnych demonstracji”³⁴.

Działalność OUN koncentrowała się na próbach przenikania jej członków do legalnych organizacji ekonomicznych, kulturalno-oświatowych i sportowych w celu propagowania programu OUN oraz utrzymania społeczeństwa ukraińskiego w stanie ciągłego napięcia i gotowości do mających rozpocząć się, rzekomo na wiosnę, walk o niepodległość. W celu propagowania własnego programu, członkowie i sympatycy OUN wykorzystywali ukraińskie święta narodowe.

³⁴ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 2343, k. 15–27, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr PP.Taj.17/8/39, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc styczeń 1939, Stanisławów, 18 II 1939.

Policja Państwowa i organa administracyjne stwierdziły liczne przypadki kolportażu nielegalnej prasy ukraińskiej, zawierającej treści wrogie państwu polskiemu. W dziale „Bezpieczeństwo ogólne” sprawozdania wymieniono m.in.: użycie broni przez policjanta przeciwko osobie poszukiwanej oraz przez strażnika granicznego w pościgu za dwoma przemytnikami towaru z Rumunii. W szpitalu w Stanisławowie zmarł poborca podatkowy uderzony w głowę tępym narzędziem, odnotowano 20 przypadków oporu stawianego policjantom lub innym funkcjonariuszom publicznym przez pojedyncze osoby oraz 1 zbiorowy, zanotowano 4 zabójstwa dokonane i 6 usiłowanych, 37 ciężkich uszkodzeń ciała, 7 rozbojów zwykłych i 3 w grupie (sprawców rozbojów wykryto), 12 podpażeń, 48 pożarów, wypadek samochodowy (jedna ofiara śmiertelna) oraz liczne kradzieże³⁵.

W mieszkaniu blacharza przy ul. Wierzbowej 33 w Kołomyi 14 stycznia wieczorem zebrało się pięciu aktywnych członków rozwiązanej KPZU. Jeden z uczestników konspiracyjnego zebrania, który został zwolniony z miejsca odosobnienia w Berezie, poinformował zebranych, że obecnie partia komunistyczna zmienia taktykę działania w Małopolsce Wschodniej, na Wołyniu oraz Polesiu. Komuniści zamierzali wspierać ukraińskich nacjonalistów w przygotowaniu powstania zbrojnego w Polsce, z góry skazanego na niepowodzenie z powodu siły państwa polskiego oraz jego instytucji i organów bezpieczeństwa. Przewidywał, że wówczas, po aresztowaniach przywódców OUN, „masy ludowe”, pozbawione nacjonalistycznego kierownictwa, zostaną łatwo opanowane przez działaczy partii komunistycznej. Zalecał przy tym ostrożność ze względu na możliwość przedwczesnego ujawnienia strukturalom OUN planu prowokacji³⁶.

Policjanci z Żydaczowa od informatora o pseudonimie „Komar” uzyskali meldunek o prowadzeniu działalności propagandowej o treści komunistycznej w żydowskim stowarzyszeniu „Brith Trmupeldor” w Rozdole, polegającej na czytaniu przetłumaczonej z języka rosyjskiego na polski broszury pt. *Co to jest dzień roboczy*, która wzywała

³⁵ Ibidem, k. 16–17, 23.

³⁶ Ibidem, spr. 2344, k. 3, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Horodenca, Nota informacyjna nr 2/I/39 w sprawie stosowania przez Kompartię [KPZU] w Małopolsce Wschodniej nowej taktyki w związku z problemem ukraińskim, Horodenka, 10 II 1939.

do jedności w walce o lepsze warunki pracy i podkreślała, że w Polsce byłoby lepiej, gdyby zniesiono własność prywatną, w tym majątki obywatelskie – folwarki³⁷.

W okresie zimowym poważnym problemem było zapewnienie skutecznej pomocy bezrobotnym, w tym w stolicy województwa. W Stanisławowie Miejski Obywatelski Komitet Zimowej Pomocy Bezrobotnym zatrudnił 300 z nich, poza tym bezrobotnym przydzielano węgiel i ziemniaki, organizowano bezpłatne porady lekarskie oraz dostarczano lekarstwa po cenie obniżonej. Celem tych działań było łagodzenie skutków bezrobocia i dążenie do jego likwidacji w przyszłości³⁸.

Pod koniec stycznia nastąpiła zmiana na stanowisku wojewody stanisławowskiego – nowym wojewodą został mgr Stanisław Jarecki, od 1935 roku dyrektor Biura Inspekcji w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, zastąpił on gen. Stefana Paślowskiego³⁹.

W opinii Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego w lutym 1939 roku stan bezpieczeństwa w województwie uległ pogorszeniu – wzrosła liczba zabójstw dokonanych (do 13), usiłowanych (do 6), ciężkich uszkodzeń ciała (do 39) i dzieciobójstwa (do 3). Liczba przestępstw przeciwko mieniu zwiększyła się o 217. Wykryto 11 sprawców zabójstw dokonanych i 4 usiłowanych. Aktywne były związki zawodowe, które zorganizowały 2 zjazdy, 3 konferencje i 43 zebrania, w których uczestniczyło 2 369 osób. Na zebraniach omawiano warunki pracy i płacy oraz wybory do rad miejskich. Byli członkowie i sympatycy rozwiązanej KPZU, podobnie jak w poprzednim miesiącu, nie przejawiali żadnej aktywności. Ze strony polskich partii politycznych, podobnie jak wcześniej, nie stwierdzono działalności zakłócającej spokój i bezpieczeństwo publiczne.

W działalności OUN zanotowano wzrost liczby aktów terroru oraz demonstracji, co przypisywano działalności jej członków w legalnych ukraińskich organizacjach oraz wyborom samorządowym.

³⁷ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 2331, k. 1, Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Żydaczowie, Nota informacyjna nr 1/1/39, Żydaczów, 21 I 1939.

³⁸ *Moralne zobowiązanie. Jak działa pomoc zimowa bezrobotnym w Stanisławowie*, „Kurier Stanisławowski”, 8 I 1939, nr 2, s. 2.

³⁹ *Wojewoda stanisławowski Stanisław Jarecki*, „Kurier Stanisławowski”, 5 II 1939, nr 6, s. 2.

W okresie sprawozdawczym z zewnętrznych wystąpień OUN zanotowano 9 wypadków terroru (w tym cztery wypadki w formie niszczenia mienia osób prywatnych i pięć wypadków pobicia członków Związku Szlachty Zagrodowej na tle akcji antyszlacheckiej i przeciw Związkowi Strzeleckiemu, prowadzonej przez elementy spod znaku OUN), cztery wypadki sabotażu w formie niszczenia gości państwowych na skrzynkach pocztowych. Zwiększenie się liczby opisanych wyżej wystąpień w okresie sprawozdawczym należy przypisać intensywnej akcji nacjonalistycznej, prowadzonej przez OUN w łonie legalnych ukraińskich organizacji społecznych oraz podnieceniu umysłów, spowodowanemu odbywającymi się na tutejszym terenie wyborami samorządowymi⁴⁰.

Starosta powiatowy doliński w połowie lutego wystąpił z wnioskiem do Urzędu Wojewódzkiego w Stanisławowie o wysiedlenie z pasa granicznego jednego z mieszkańców, który prowadził na terenie Rypnego i okolicznych gromad agitację nacjonalistyczno-separatystyczną. Działal pod wpływem jednego z mieszkańców Dub (wobec którego również złożono wniosek o wysiedlenie), z którym współpracował przygotowując młodzież ukraińską do ucieczki na Ukrainę Zakarpacką⁴¹.

Pod koniec lutego starosta powiatowy doliński wystąpił z kolejnym wnioskiem do Urzędu Wojewódzkiego w Stanisławowie o wysiedlenie z pasa granicznego mieszkańca, który po przybyciu do Wygody zorganizował w niej Koło Stronnictwa Narodowego i bojówkę, do której przyjął kilkunastu młodych robotników i rozpoczął działalność terrorystyczną przeciw miejscowym Żydom⁴².

W trosce o bezpieczeństwo podległych powiatów ich starostowie nie wyrażali zgody na zamieszkiwanie w nich osób o nieuregulowanej przynależności państwowej. Starosta powiatowy stanisławowski

⁴⁰ DAIFO, f. 2, op. 2, spr. 2343, k. 35–37, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr PP. Taj. 17/2/39, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc luty 1939, Stanisławów, 18 III 1939.

⁴¹ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 2264, k. 60, Starosta powiatowy doliński, [Pismo] Do Urzędu Wojewódzkiego w Stanisławowie, Wniosek o wysiedlenie z pasa granicznego Wasyla Łesiuka, Dolina 14 II 1939 r.

⁴² Ibidem, k. 69, Starosta powiatowy doliński, [Pismo] Do Urzędu Wojewódzkiego w Stanisławowie, Wniosek o wysiedlenie z pasa granicznego Pobożyla Władysława, Dolina 22 II 1939 r.

Jan Muszyński nie zezwolił obywatelowi o nieustalonej przynależności państwowej, urodzonemu 26 listopada 1891 roku w Jampolu, wyznania prawosławnego, narodowości ukraińskiej, na dalszy pobyt w województwie stanisławowskim i polecił je opuścić do 30 kwietnia pod rygorem przymusowego wysiedlenia⁴³.

Władze polskie dążyły do wzmocnienia żywiołu polskiego wśród mieszkańców województwa stanisławowskiego, jedną z jego form miała być budowa domów ludowych, które byłyby ośrodkami życia społecznego, wspieranego przez władze. W opinii Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego:

Akcja budowy domów społecznych w województwie stanisławowskim, jako województwie o najmniejszym w Polsce procencie ludności polskiej, narażonym na silną akcję ukraińską ze strony większości ukraińskiej, jest bez wątpienia sprawą pilniejszą i ważniejszą niż na innych terenach. Akcja ta w ostatnich latach znalazła należyte zrozumienie wśród miejscowego społeczeństwa polskiego i polskich organizacji, które rozpoczęły budowę szeregu domów w terenie. (...) Dlatego też jest rzeczą konieczną przyjąć z wydatną pomocą państwową komitetom budowy domów społecznych, bo samorząd gminny i gromady o większości ukraińskiej nie będą chciały [przeznaczyć] w swoich budżetach dotacji na nie⁴⁴.

Wcześniej Urząd Wojewódzki Stanisławowski otrzymał informację ze starostwa powiatowego stryjskiego o budowie na terenie powiatu pięciu polskich domów ludowych, sześć zostało już wybudowanych, a w planach na 1939 rok przewidziano budowę dalszych dziesięciu⁴⁵.

Duży wpływ na postawy mieszkańców województwa stanisławowskiego wobec państwa polskiego wywierało greckokatolickie duchowieństwo, które prowadziło aktywną działalność polityczną, społeczną i kulturalną. Według danych zebranych przez Urząd Wojewódzki

⁴³ DATO, f. 231, op. 1, spr. 4288, k. 4, Starosta powiatowy stanisławowski, Do Pana Grzegorza Borowskiego w Kraśniku pow. Kielce, Stanisławów, 14 IV 1939.

⁴⁴ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 1588, k. 30, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr SP.P Taj.14/2/39, Organizacja i budowa domów społecznych (ludowych) plan realizacji, Stanisławów, 11 I 1939.

⁴⁵ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 1, spr. 1588, k. 103, Starosta powiatowy stryjski, nr tajne 338/38, Organizacja i budowa domów (ludowych) społecznych, plany, realizacja, Stryj, 16 X 1938.

Stanisławowski w powiatach: dolińskim, hotodeńskim, kałuskim, kołomyjskim, kosowskim, nadwórniańskim, rohatyńskim, stryjskim, śniatyńskim, stanisławowskim, tłumackim oraz żydaczowskim duchowieństwo grekokatolickie prowadziło działalność niekorzystną z punktu widzenia interesów państwa polskiego, jego spójności i bezpieczeństwa oraz przestrzegania obowiązującego prawa. Sprawozdanie Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego zawiera liczne przykłady takich działań w wymienionych powiatach, m.in. administrator grekokatolickiej parafii w Sulatyczach 13 stycznia br. w miejscowej cerkwi publicznie lżył naród polski oraz rozpowszechniał fałszywe wiadomości, mogące wywołać niepokój publiczny. W czasie kazania powiedział m.in., że „już zaświeciło słońeczko nad Ukrainą, której wrogowie zrobili dużo krzywdy, a teraz chcą z Ukraińców zrobić polską szlachtę, zmieniając nazwiska”. Przeciwko administratorowi podprokurator Sądu Okręgowego w Stryju wniósł akt oskarżenia o występki z art. 152 Kodeksu Karnego. Inny duchowny w czasie kazania w cerkwi w Bujanowie powiedział, że na Zakarpaciu istnieje niezależne państwo ukraińskie, a w krótkim czasie w Małopolsce Wschodniej też takie powstanie. Sprawozdanie podaje również przykłady karania unickich księży za fałszowanie metryk, wyciągów i wykazów dla władz administracyjnych i szkolnych przez ukraiński zapis nazwisk, m.in. ukarano za to więzieniem w zawieszeniu wielu grekokatolickich księży: z Rakowa i z Wyspy w powiecie rohatyńskim, z Lisowic, z Chodowic i z Synowódzka Wyżnego w powiecie stryjskim, z Zadubowic w powiecie śniatyńskim, z Iwanikówki i Horocholina w powiecie stanisławowskim, z Pałahicz w powiecie tłumackim oraz z Żurawna w powiecie żydaczowskim⁴⁶.

Grekokatolickie duchowieństwo diecezjalne i zakonne nie było jednolite w swych poglądach wobec państwa polskiego, podobnie jak władze kościoła grekokatolickiego. Do jego hierarchów, lojalnych wobec państwa polskiego, należał ksiądz biskup Grzegorz (Hryhorij) Chomyszyn i jego sufragani bp Jan Latyszewski (Iwan Łatyszewskij),

⁴⁶ Województwo stanisławowskie, zał. do nr PP. Taj. 55/8/39, Sprawozdanie o ujemnej działalności duchownych grekokatolickich za okres od 1 stycznia do 31 marca 1939, cyt. za: F. Rzemieniuk, *Walki polityczne grekokatolickiego duchowieństwa o niepodległość Ukrainy w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2000, s. 160–174.

który był członkiem UNDO, ale nie brał udziału w życiu politycznym. W ocenie wojewody stanisławowskiego biskup Latyszewski utrzymywał dobre stosunki z władzami administracyjnymi i pozytywnie odnosił się do wysuwanych przez nie postulatów cerkiewnych i wyznaniowych. W II kwartale 1938 oraz w I kwartale 1939 roku w województwie stanisławowskim ukaranych zostało ogółem 123 księży grekokatolickich, najwięcej – 21 w powiecie stryjskim i 18 w dolińskim; z tego 27 duchownych za fałszowanie nazwisk polskich i „kradzież dusz” oraz jeden za odmowę wydania metryk w celu zmiany obrządku, a czterech za nieprzestrzeżenie art. VIII konkordatu⁴⁷.

Ważnym wydarzeniem w województwie stanisławowskim był krótki pobyt w nim premiera gen. dyw. Felicjana S. Składkowskiego. Premier 6 marca w Urzędzie Wojewódzkim spotkał się z wojewodami lwowskim, tarnopolskim i stanisławowskim, przeprowadził inspekcję kompanii rezerwy Policji Państwowej, następnie udał się do Brzeżan na spotkanie ze starostą i na inspekcję policji, gdzie przekazał zapomogę finansową rodzinie zabitego policjanta⁴⁸.

Stan bezpieczeństwa województwa stanisławowskiego w marcu 1939 roku, w ocenie Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego, uległ „dość znacznej poprawie”, na co złożyło się zmniejszenie liczby zabójstw o 8 i usiłowań zabójstw o 5, ciężkiego uszkodzenia ciała o 6 oraz zwykłego rozboju o 5, natomiast o 37 wzrosła liczba przestępstw przeciwko mieniu. Związki zawodowe, poza normalną działalnością, interesowały się wyborami do rad miejskich Stanisławowa i Stryja, a klasowe związki zawodowe propagowały hasło „Wszyscy głosują na kandydatów PPS”. Doszło także do strajku pracowników tartaku w Wygodzie (pow. doliński) oraz urzędników przemysłu naftowego w Bitkowie (pow. nadwórniański). Ich przebieg był spokojny. W porównaniu z lutym zmniejszyła się o 855 osób liczba bezrobotnych, 1 kwietnia wynosiła 5 554 osób. Nadal, poza sporadycznymi kontaktami byłych członków KPZU, nie stwierdzono w województwie stanisławow-

⁴⁷ F. Rzemieniuk, *Stosunek grekokatolickiego duchowieństwa do postanowień konkordatu w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2004, s. 55–58. Art. VIII konkordatu mówił o odmawianiu przez księży w niedziele i święta po nabożeństwie modlitw za pomyślność Rzeczypospolitej i jej prezydenta.

⁴⁸ *Premier Składkowski w Stanisławowie*, „Kurier Stanisławowski”, 12 III 1939, nr 11, s. 1.

skim żadnych przejawów jej aktywności. Polskie opozycyjne partie polityczne nie prowadziły jakiegokolwiek działalności zagrażającej spokojowi i bezpieczeństwu wewnętrznemu województwa stanisławowskiego.

Natomiast Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów kontynuowała działania przeciw członkom Związku Szlachty Zagrodowej, Związku Strzeleckiego oraz Ukraińcom lojalnym wobec państwa polskiego. Członkowie OUN angażowali się również w proces agitacji przed wyborami do samorządów, zachęcając przy każdej okazji, głównie w czasie zebrań legalnych ukraińskich organizacji, do umieszczania na listach kandydatów narodowości ukraińskiej uświadomionych narodowo oraz występowali przeciwko jakimkolwiek kompromisom wyborczym z Polakami. Po upadku autonomicznej Ukrainy Zakarpackiej nacjonałiści dążyli wszelkimi sposobami do podtrzymania na duchu społeczeństwa ukraińskiego oraz przekonywali, że utworzenie niepodległej Ukrainy przy wsparciu Niemiec nadal jest możliwe:

Po zlikwidowaniu autonomicznej Rusi [Ukrainy] Podkarpackiej ukraińscy nacjonałiści spod znaku OUN, choć mocno zaskoczeni i przygnębieni tym wydarzeniem, starali się wszelkimi możliwymi sposobami podtrzymać na duchu społeczeństwo ukraińskie, wysuwając m.in. twierdzenie, że zgoda na zajęcie Rusi Podkarpackiej przez Węgry była taktycznym posunięciem Hitlera, który nie zrezygnował w dalszym ciągu z udzielania Ukraińcom pomocy w kierunku tworzenia niepodległej Ukrainy. Na osłabienie tego rodzaju agitacji w kierunku dalszego podniecania umysłów społeczeństwa ukraińskiego wpłynęła wydatnie przeprowadzona na terenie województwa stanisławowskiego w dniu 22 marca likwidacja aktywów OUN, w wyniku której przytrzymano ogółem 42 najwybitniejszych działaczy nacjonalistycznych. Akcja ta wywołała w kołach OUN wielkie zdenerwowanie i obawę przed dalszymi aresztowaniami. Ponadto w związku z akcją likwidacyjną wśród ukraińskich nacjonalistów kolportowane były pogłoski, że powodem tej akcji było niewątpliwie otrzymanie przez rząd Polski od władz węgierskich pewnych materiałów o działalności OUN, znalezionych podczas zajmowania Rusi Podkarpackiej⁴⁹.

Urząd Śledczy przy Komendzie Wojewódzkiej Policji Państwowej w Stanisławowie otrzymał w marcu 1939 roku mało precyzyjne

⁴⁹ Ibidem, k. 45–47, 54, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr Taj. 17/2/39, Sprawozdanie ze stanu bezpieczeństwa za miesiąc marzec 1939, Stanisławów, 17 IV 1939.

informacje, że członkowie OUN w jednym z powiatów sąsiedniego województwa rozpoczęli przygotowania wykazu Polaków, posiadających broń palną. Według meldunku informatora w pierwszej połowie marca zamierzali przejąć tę broń, w pierwszej kolejności od sołtysów i urzędników gmin, rozbrojenie miały przeprowadzić w tym samym czasie bojówki. Informacje te przekazano do wszystkich jednostek policji w województwie z poleceniem sprawdzenia ich wiarygodności⁵⁰. Te sensacyjne i zarazem groźnie brzmiące meldunki nie zostały potwierdzone przez jednostki policji: komisariaty I oraz II w Stanisławowie, posterunek kolejowy i posterunki z powiatu stanisławowskiego⁵¹.

Policja Państwowa w marcu 1939 roku zebrała wiele przykładów legalnej i nielegalnej aktywności politycznej mieszkańców województwa stanisławowskiego. Ustalono m.in. że 5 marca do Słobody Równiańskiej przybył adwokat z Kałusza i zwołał zebranie przedwyborcze z udziałem ok. 100 osób. Wezwał jego uczestników do licznego udziału w wyborach do rad gromadzkich, argumentował, że Ukraińcy na Ukrainie Zakarpackiej głosowali jednomyślnie i dlatego szybko powstało tam państwo ukraińskie⁵². W nocy z 5 na 6 marca przed domami dwóch członków Związku Szlachty Zagrodowej nieznani sprawcy wywiesili kartki z pogrózkami – żądano ich wystąpienia ze Związku oraz grożono śmiercią⁵³. Na policję zgłosił się mieszkaniec Pawłeczka z doniesieniem, że nieznany sprawca wybił w jego domu dwie szyby. Poszkodowany podejrzewał ukraińskich nacjonalistów, ponieważ należał do Związku Szlachty Zagrodowej i kandydował na radnego gromadzkiego z polskiej listy⁵⁴.

⁵⁰ Ibidem, f. 68, op. 2, spr. 513, Komenda Wojewódzka Policji, Urząd Śledczy w Stanisławowie, [Pismo] Do wszystkich komend powiatowych w województwie stanisławowskim, OUN. Informacje, Stanisławów, 11 III 1939.

⁵¹ Ibidem, f. 68, op. 2, spr. 513, k. 3–10.

⁵² DAIFO, f. 68, op. 2, spr. 557, k. 73, Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Stanisławowie, Raport dzienny nr 56/39, Stanisławów, 9 III 1939.

⁵³ Ibidem, k. 75, Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Stanisławowie, Raport dzienny nr 57/39, Stanisławów, 10 III 1939.

⁵⁴ Ibidem, k. 87, Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Stanisławowie, Raport dzienny nr 63/39, Stanisławów, 17 III 1939.

Mniejszość ukraińska w Polsce, w tym i w województwie stanisławowskim, w marcu 1939 roku przeżyła rozczarowanie polityką zagraniczną Niemiec i ich zgodą na włączenie Ukrainy Zakarpackiej do Węgier. Dodajmy, że kilkumiesięczna autonomia Ukrainy Zakarpackiej wywarła poważny wpływ na radykalizację nastrojów części społeczności ukraińskiej w Polsce oraz była oceniana przez nią jako pierwszy etap pełnej niepodległości tej części Czecho-Słowacji⁵⁵.

Wojska węgierskie 15 marca 1939 roku zbrojnie opanowały Chust – tymczasową siedzibę władz Ukrainy Zakarpackiej i skutecznie likwidując opór bojowców „Siczy” maszerowały w głąb Ukrainy Zakarpackiej, w kierunku granicy z Polską. Osiągnęły ją następnego dnia pod stacją kolejową Beskid – o godz. 13.30 patrol węgierski w niesprzyjających warunkach atmosferycznych dotarł do Przełęczy Tucholskiej przy punkcie granicznym Klimiec⁵⁶. Powitanie oddziałów armii węgierskiej opisała prasa: „Spełniła się wola bratnich narodów: polskiego i węgierskiego. Uzyskaliśmy wspólną granicę. (...) Powitanie wojsk węgierskich na granicy polskiej odbyło się we wszystkich rejonach w sposób uroczysty i nadzwyczaj serdeczny”⁵⁷.

„Po likwidacji autonomicznej Rusi Podkarpackiej ukraińscy nacjonaliści spod znaku OUN, usiłując jak najbardziej potrzymać na duchu ogół społeczeństwa ukraińskiego, podjęli wzmózoną agitację, głównie na terenie ukraińskich legalnych organizacji, grupujących w większości element młodzieżowy, bardzo podatny na głoszone hasła rewolucyjne ukraińskiego wojującego nacjonalizmu” – czytamy w piśmie Stanisławowskiego Urzędu Wojewódzkiego do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych⁵⁸.

⁵⁵ C. Partacz, *Stronnictwa ukraińskie w II Rzeczypospolitej wobec groźby wojny (1938–1939)*, „Rocznik Koszaliński” 1994, nr 24, s. 53–54.

⁵⁶ „Polska Zbrojna”, 17 III 1939, nr 76, s. 1–2; M. Koźmiński, *Polska i Węgry przed drugą wojną światową październik 1938–wrzesień 1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 233–234.

⁵⁷ *Powitanie wojska węgierskiego w rejonie Worochty*, „Kurier Stanisławowski”, 26 III 1939, nr 13, s. 1–2.

⁵⁸ DAIFO, f. 2, op. 1, spr. 2035, k. 11, Urząd Wojewódzki Stanisławowski, nr P.P. Taj. 28/11/39, [Pismo] Do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Departament Polityczny, Wydział Narodowościowy, Stanisławów, 6 V 1939.

*

W okresie od początku października 1938 do końca marca 1939 roku w województwie stanisławowskim doszło do zmiany postaw części jego mieszkańców, głównie narodowości ukraińskiej, wobec państwa polskiego, wpływ na to wywarły przede wszystkim wydarzenia na arenie międzynarodowej, rozgrywające się tuż za jego południową granicą, która jednocześnie stanowiła granicę państwową Rzeczypospolitej z Czecho-Słowacją. W największym stopniu na radykalizację postaw części mieszkańców województwa stanisławowskiego, głównie narodowości ukraińskiej, wpłynęły ustalenia konferencji przywódców czterech europejskich mocarstw: Niemiec, Włoch, Francji i Wielkiej Brytanii w Monachium oraz uzyskanie autonomii przez Ukrainę Zakarpacką w składzie osłabionej Czecho-Słowacji. Decyzje te rozbudziły nadzieje części środowisk ukraińskich z województwa stanisławowskiego na utworzenie niepodległego państwa ukraińskiego, w skład którego weszłyby również południowo-wschodnie ziemie Rzeczypospolitej. Wszystko to wywołało radykalizację postaw części mieszkańców województwa stanisławowskiego narodowości ukraińskiej. Skutkowało to pacyfikacją kilku jego powiatów przez szwadrony kawalerii KOP, która w ocenie władz województwa zakończyła się sukcesem: poprawą bezpieczeństwa oraz uspokojeniem nastrojów mieszkańców.

Jednak następne miesiące wykazały, że był to sukces pozorny i chwilowy, a OUN w województwie stanisławowskim zachowała silne wpływy i kontynuowała nielegalną działalność przeciwko państwu polskiemu, w tym również terrorystyczną. Jej szczególne nasilenie przypadło na okres kampanii polskiej 1939 roku: przygotowań do obrony przedmościa rumuńskiego, zbliżania się do województwa stanisławowskiego Wehrmachtu, co stało się impulsem do masowych wystąpień zbrojnych przeciwko państwu polskiemu oraz po rozpoczęciu agresji ZSRR na Polskę, kiedy część mieszkańców wsparła Armię Czerwoną i opowiedziała się po stronie agresora, licząc na poprawę swego statusu w nowych realiach politycznych.

Wojciech Włodarkiewicz

Bibliografia

Źródła archiwalne

Державний Архів Івано-Франківської області – Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankowskiego (DAIFO)

Urząd Wojewódzki Stanisławowski

Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Stanisławowie

Źródła drukowane

Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w 1939 roku w sprawozdaniach wojewody, wybór źródeł, wstęp i opracowanie R. Roguski, W. Włodarkiewicz, P. Pulik, Siedlce 2016.

Bezpieczeństwo wewnętrzne województwa stanisławowskiego w 1938 roku w sprawozdaniach wojewody, wybór źródeł, wstęp i opracowanie W. Włodarkiewicz, R. Roguski, P. Pulik, Siedlce 2017.

Landau Z., Tomaszewski J., *Monachium 1938. Polskie dokumenty dyplomatyczne*, Warszawa 1985.

Mały rocznik statystyczny Polski wrzesień 1939–czerwiec 1941, wyd. 2, Warszawa 1990.

Mały rocznik statystyczny 1939, przew. komitetu red. E. Szturm de Sztrem, Warszawa 1939.

Stosunki polsko-czesko-słowackie w latach 1918–1939, wybór i oprac. E. Orlof, A. Pasternak, Rzeszów 1994.

Opracowania

Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym, t. 1, oprac. E. Kołodziej, współpraca W. Bieńkowska, B. Nowożytny, Warszawa 2009.

Dąbrowski D., *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*, Toruń 2007.

Державний Архів Івано-Франківської області. Путівник, т. 1, Фонди періоду 1939 р., Київ 2008.

Historia dyplomacji polskiej, t. 4, 1918–1939, red. nauk. P. Łossowski, Warszawa 1995.

Hryciuk G., *Zmiany liczebne ludności polskiej w Małopolsce Wschodniej w latach 1939–1945. Zarys problematyki*, [w:] *Mniejszości narodowe i religijne w Europie Środkowo-Wschodniej w świetle statystyk XIX i XX wieku. Materiały z międzynarodowej konferencji „Mniejszości narodowe i religijne w pokomunistycznej Europie Środkowo-Wschodniej”*, Lublin, 20–22 października 1992, red. J. Kłoczowski, Lublin 1995.

Kamiński M.K., Zacharias M.J., *Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*, Warszawa 1998.

Kęsik J., *Pomiędzy współpracą a irredentą. Ukraińska mniejszość narodowa w II Rzeczypospolitej*, [w:] *Tematy polsko-ukraińskie. Historia. Literatura. Edukacja*, red. R. Traba, Olsztyn 2001.

Koło myja, Pokucie i Huculszczyzna w II Rzeczypospolitej. Wybrane zagadnienia, red. nauk. A.A. Ostanek, A. Smoliński, Warszawa 2017.

Koźmiński M., *Polska i Węgry przed drugą wojną światową październik 1938–wrzesień 1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.

Leksykon PWN. Europa. Regiony i państwa historyczne, red. M. Kamler, Warszawa 2000.

Mędrzecki W., *Kresowy kalejdoskop. Wędrówki przez ziemie wschodnie Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Kraków 2018.

Ostanek A.A., *VI Lwowski Okręg Korpusu w dziejach wojskowości polskiej w latach 1921–1939*, Warszawa 2013.

Partacz C., *Stronnictwa ukraińskie w II Rzeczypospolitej wobec groźby wojny (1938–1939)*, „Rocznik Koszaliński” 1994, nr 24.

Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku, t. 1, *Polityka – Wojskowość*, red. nauk. M. Kardas, A.A. Ostanek, P. Semków, Warszawa–Stanisławów 2017.

Po stronie pamięci i dialogu... Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w dobie przemian społecznych oraz narodowościowych XIX i pierwszej połowy XX wieku, t. 2, *Gospodarka – Kultura – Religia*, red. nauk. P. Hawrylyszyn, M. Kardas, A.A. Ostanek, Warszawa–Stanisławów 2017.

Rzemieniuk F., *Stosunek greckokatolickiego duchowieństwa do postanowień konkordatu w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2004.

Rzemieniuk F., *Walki polityczne greckokatolickiego duchowieństwa o niepodległość Ukrainy w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2000.

Stanisławów i Ziemia Stanisławowska w II Rzeczypospolitej. Wojskowość – Bezpieczeństwo – Społeczeństwo – Kultura, red. nauk. M. Kardas, A.A. Ostanek, P. Semków, Warszawa–Stanisławów 2016.

Starczewski M., *Działania specjalne Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) WP w okresie międzywojennym*, [w:] *Polski wrzesień 1939 r. – wojna na dwa fronty. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej pod redakcją Henryka Stańczyka*, Piotrków Trybunalski 2000.

Tomaszewski J., *Czechy i Słowacja*, Warszawa 2006.

Tomaszewski J., *Mniejszości narodowe w Polsce w XX wieku*, Warszawa 1991.

Tomczyk R., *Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne 1925–1939*, Szczecin 2006.

Włodarkiewicz W., *Bezpieczeństwo województwa stanisławowskiego w latach 1935–1937*, [w:] *W cieniu służb. Ze studiów nad bezpieczeństwem państwa*, red. nauk. P. Kołakowski, B. Sprengel, M. Stefański, J. Zawadzki, Toruń 2016.

Włodarkiewicz W., *Przed 17 września 1939 roku. Radzieckie zagrożenie Rzeczypospolitej w ocenach polskich naczelnych władz wojskowych 1921–1939*, Warszawa 2002.

Włodarkiewicz W., *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935–1939)*, Warszawa 2013.

Włodarkiewicz W., *Przedmoście rumuńskie 1939*, Warszawa 2001, wyd. II, Warszawa 2012.

Włodarkiewicz W., *Województwo stanisławowskie w przededniu wybuchu II wojny światowej oraz w czasie kampanii polskiej 1939 r.*, [w:] *Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu*, red. nauk. R. Majzner, Częstochowa–Włocławek 2013.

Zawadowski Z., *Ruś Podkarpacka i jej stanowisko prawno-polityczne*, Warszawa 1931.

Internal security situation inside the Stanisławów Voivodeship from October 1938 to march 1939

Keywords

Internal security of the Republic of Poland, the Stanisławów Voivodeship, year 1939, a threat to security, ethnical minorities

Summary

The article shows the degree of preservation of the historical sources and the degree of development of scientific research on the internal security situation inside the Stanisławów Voivodeship. Following the article characterizes the potential of the Stanisławów Voivodeship and presents the situation after Slovakia and Transcarpathian Ukraine regained autonomy in 1938. Against this background in the subsequent part of the article the author in the three subchapters analyses the internal security situation in the Stanisławów Voivodeship from October 1938 to march 1939 and the factors which influenced on that situation. The most important question was raising the hope of the Ukrainian part of the Stanisławów Voivodeship inhabitants of creating their own country. The Transcarpathian Ukraine autonomy was treated by those inhabitants as a first stage of that process. The article presents the dangers in the period researched to the internal security of the Stanisławów Voivodeship coming from upheavals in which a part of the Stanisławów Voivodeship inhabitants took part-members and sympathizers of the Organization of Ukrainian Nationalist-upheavals against the Polish state and connected with it forms of political activities.

Sicherheitslage der Woiwodschaft Stanisławów vom Oktober 1938 bis zum März 1939

Schlüsselworte

Innere Sicherheit der Republik Polen, Stanisławów Provinz, Jahr 1939, Sicherheitsbedrohungen, nationale Minderheiten

Zusammenfassung

Der Artikel stellt den Stand der Quellenbewahrung und den Stand der Forschung zu diesem Thema dar, beschreibt danach das Potenzial der Woiwodschaft Stanisławów und stellt die Situation nach der Wiedergewinnung der Autonomie von Slowakei und der Karpatenukraine im Oktober 1938 dar. Vor diesem Hintergrund analysiert der Autor in drei Unterabschnitten die innere Sicherheit der Woiwodschaft Stanisławów vom Anfang Oktober 1938 bis zum Ende März 1939 und die Faktoren, die sie direkt beeinflusst haben. Am wichtigsten war es, die Hoffnungen einiger ukrainischen Bewohner der Woiwodschaft Stanisławów auf die Schaffung eines eigenen Staates zu wecken. Die Autonomie der Karpatenukraine im Rahmen der Tschechoslowakei wurde von diesen Kreisen als erste Stufe dieses Prozesses betrachtet. Der Artikel stellt die größte Bedrohung für die innere Sicherheit der Woiwodschaft Stanisławów im untersuchten Zeitraum dar. Er umfasst die Zeit des Aufbruchs des Teils der Bewohner – Mitglieder und Unterstützer der Organisation Ukrainischer Nationalisten – gegen den polnischen Staat, sowie der damit verbundenen Formen und Beispiele politischer Aktivitäten.

Уровень внутренней безопасности в Станиславовском воеводстве в период с октября 1938 года до марта 1939 года.

Ключевые слова

Внутренняя безопасность Польши, Станиславовское воеводство, 1939 год, угроза безопасности, национальные меньшинства

Резюме

В настоящей статье описывается состояние источников и исследований по данному вопросу, а также даётся характеристика потенциала Станиславовского воеводства и описание ситуации после обретения автономии Словакией и Закарпатской Украиной в октябре 1938 года. На данном фоне, в дальнейшей части статьи, в трёх подразделах автором анализируется уровень внутренней

безопасности в Станиславском воеводстве с начала октября 1938 года вплоть до конца марта 1939 года, в частности указываются привходящие факторы. Главным из них было пробуждение среди части населения надежд на образование собственного государства. Обретение Закарпатской Украиной автономии в составе Чехословакии воспринималось в этой среде как первый этап данного процесса. В статье описываются основные действия части жителей воеводства – членов и приспешников Организации украинских националистов – направленные против польского государства, предпринятые ими в данный период. Затрагиваются также формы и примеры политической активности, связанной с этим явлением, представляющим главную угрозу для внутренней безопасности Станиславского воеводства.